

דפנה הירש (עורכת). מפגשים: היסטוריה ואנתרופולוגיה של המרחב הישראלי-פלסטיני. ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2019. 490 עמ'.

ארז צפדיה

זהירות! סקירת הקובץ המובאת לפניך, אינה אובייקטיבית. היא אוהדת את הגישה המנחה את הקובץ ואת האופן שבו הוא מטפל בנושא המרכזי הנדון בו. בפרט, הסקירה נכתבת על רקע הערכה רבה לכותבות ולכותבים שמאמריהם מופיעים בספר זה. אני מכיר את רובם מפעילויות ומפגשים שונים בזירות אקדמיות מגוונות, ואני משתמש בחלק מפרסומיהם במחקר, בכתיבה ובהוראה. אני גם משתתף, מתוך הכרה בחשיבות האקדמית ובהזדמנות למפגשים מפרים, בפעילויות במכון ון ליר בירושלים, המקבילות לפעילות שממנה צמח קובץ זה. עד כאן אזהרת הקריאה.

מפגשים בעריכת דפנה הירש הוא תוצר פעילות של קבוצת חוקרות וחוקרים שנערכה במכון ון ליר בירושלים בשנים 2010-2011. באמצעות מפגש בין-דיסציפלינרי – אנתרופולוגי, היסטורי, סוציולוגי ולימודי תרבות – הוא מציע פרספקטיבה ברמת המיקרו, מלמטה ומקרוב, על היחסים בין שתי חברות – פלסטינית ויהודית. הספר מציב אתגר: האם יש מה לחדש על מערכת היחסים בין שתי החברות? התשובה היא כמובן, והמאמרים בו מציגים, כאמור, חידושים הודות למפגש הבין-דיסציפלינרי והפרספקטיבה המיוחדת שאימצו הכותבות והכותבים.

המפגש הבין-דיסציפלינרי והפרספקטיבה המיוחדת מתחדדים בפרק מבוא מרתק שכתבה העורכת דפנה הירש. באמצעות הצגה של מסגרת ברורה וקוהרנטית היא מפרטת את כיוונו של הספר רכיב אחר רכיב: מפגש בין-דיסציפלינרי, כאמור; התמקדות בחיי היום-יום ובסצנות מקומיות של "היסטוריה משורגת" הלקוחות מנמל דייגים,

* פרופ' ארז צפדיה, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, המכללה האקדמית ספיר, אשקלון.
דואר אלקטרוני: erezts@sapir.ac.il

מסעדה קואופרטיבית, גטו בלוד, מושב בלכיש, פס ייצור באופ־אר אופקים, צלחת חומס, שדה קרב ב־1948, בית בדיר אל־אסד, סיורים מודרכים בחיפה, מרחבים נשיים בכפר בדואי לא מוכר, חופי רחצה, ארכיון קיבוץ המתרגל זיכרון ושכחה של כפר פלסטיני סמוך ועוד. במוקד גיוון הסצנות מצויה התפיסה שהבנת החברות, הפלסטינית והיהודית, נובטת מתוך התבוננות ביחסים ההדדיים ביניהן, על המפגשים היום־יומיים, על עבודת גיבול (bordering)¹ מתמדת, ברמת המיקרו, בויקה לאירועים היסטוריים מרכזיים בנרטיבים של שתי החברות ובה־בעת במנותק מהם. לרכיב זה נלווה רכיב נוסף – הלל למתודולוגיה האיכותנית.

רכיב משותף נוסף למאמרים בקובץ הוא מעטפת תאורטית רחבה: ערב רב של גישות ביקורתיות בהשראת הפוסט־סטרוקטורליזם והפוסט־קולוניאליזם מציע "ביקורת על הציונות משמאל" (עמ' 20). על אף סימון המעטפת התאורטית (ואולי דווקא בזכותה), פרק המבוא מבטיח שאין כוונה להיצמד לקטגוריות חברתיות קבועות, לא להמשגות מוכתבות מראש, לא למהותנות של נקודות ציון מרכזיות על ציר התקופה, וגם לא לבלעדיות הניתוח של שיחים וייצוגים למרות חשיבותם של כל אלו ב"הנחה הדקונסטרוקטיביסטית" (עמ' 14). במקום זאת נועד הקובץ לאפשר למפגשים לבטא מורכבות, אולי אנתרופולוגיה וסוציולוגיה משורגות (ולא רק היסטוריה משורגת), של היחסית ההדדיים בין שתי החברות, של המפגש בין שיחים לבין פרקטיקות מטריאליסטיות וחברתיות, הנמשכים ברצף לפני האירועים המכוננים (לכאורה), במהלכם ולאחריהם. הירש מתווה רכיבים נוספים. לא כולם מתבטאים במאמרים בקובץ, אך אין זה פגם. הכיוון של המאמרים משותף וברור.

לרכיבים הללו ביטוי בארגון המאמרים בחמישה שערים, המובחנים זה מזה בנושא או בתקופה: הראשון עוסק במפגשים בערים המנדטוריות, השני בגירוש וביזכרון הגירוש של פלסטינים לפני מלחמת 1948 ולאחריה, השלישי בכלכלה הפוליטית של ניהול האוכלוסייה והמרחב, הרביעי בזיקה בין הון לבין פוליטיקה המתקיימת בשדות תרבותיים ("תרבות הצריכה"), והחמישי בזיכרון, בהיזכרות ובהשכחה.

בלי להידרש לפירוט של כל מאמר, חלק מן המאמרים מציג אירוע, מקרה או מצב מפרספקטיבה המשקפת את חוויותיהם של השותפים לו: דייגים בנמל יפו אצל נאור בן יהודע החווים אירוע של רצח; עובדות, סועדים ומנהלים במסעדה קואופרטיבית אצל עלמה איגרא; חיילים ישראלים שהיו עדים לגירוש פלסטינים במלחמת 1948 אצל תום פסח; מדריכי טיולים עירוניים בחיפה אצל רגב נתנוון; ופועלי טקסטיל הזוכים לשדרוג תנאי העבודה במפעל לכשמגיעים פלסטינים עזתים אל קווי הייצור אצל שני בריאון ממן. אחרים עוסקים בתופעות מתמשכות לאורך זמן, כמו השיח על חומס בישראל

1 המונח גיבול הוא ניסיון שלי לתרגם את המונח bordering שהציעו יובל־דיוויס ועמיתותיה (Yuval-Davis, Wemyss, & Cassidy, 2019). משמעות המונח היא עבודה יום־יומית של יצירה, מחיקה, ערעור וביצור של גבולות חברתיים – פיזיים ותודעתיים. לא ראיתי שימוש במונח בקובץ הנסקר פה, אבל יכולתי לדמיין אותו משמש חלק מן הכתיבה בקובץ.

ועל אופני זיהויו אצל דפנה הירש; זיכרון, מחיקה וייצוג של העיר הפלסטינית בנרטיב הישראלי והפלסטיני אצל מנאר חסן; הכפר הפלסטיני בידי רוכשיו־מחריביו בני קיבוץ הזורע אצל אריז' סבאע־חורי; ואופני הדיבור על הנכבה והעברה בין־דורית של זיכרון בקרב נשים בדואיות אצל ספא אבורביעה.

חלק מן המאמרים נשענים על פרסומים קודמים של מחבריהם. לרוב מדובר בחילוף חלק מתוך מחקר מקיף, שכבר ראה אור. למשל, מאמריהן של שני בראון ממין ושל סמדר שרון נשענים על ספרים חשובים במדעי החברה שפורסמו בשנים האחרונות (בר־און, 2014; שרון, 2017). המאמרים של ספא אבורביעה, בני נוריאלי, אריז' סבאע־חורי ואחרים חולצו מתוך עבודות לתואר שני ועבודות דוקטורט פורצות גבולות במדעי החברה. מלאכת החילוף של המאמרים מתוך הפרויקטים המחקריים המקיפים ראויה לשבח: המאמרים המוצגים תואמים למסגרת הכללית של הספר, ואין בהם תחושה של מחזור מאמרים. אדרבה, בזמן הקריאה יש תחושה שהמאמרים נוצרו לאחר שיח אקדמי צר, שהבשיל וגובש במפגשי החוקרות והחוקרים במכון ון ליר.

רוב המאמרים בקובץ מעניינים ונעימים לקריאה, אם כי חלק מן הנושאים ומן האירועים הנדונים בהם ניצבים תחת דגלים בגוונים מוסריים כהים. אין בהם תחושה של כתיבה אקדמית מאולצת בתבניות תאורטיות, מושגיות ולשוניות או כתיבה החותרת לפרוץ גבולות תאורטיים. יש במאמרים נגיעות תאורטיות – במקום שצריך, כמסגרת המכוונת את מבטם של החוקרות והחוקרים, וכך גם בנוגע להסברים מתודולוגיים. הכתיבה מתמקדת באירועים, בחוויות, בתיאור ובפרשנות, בדרך כלל ללא מהותנות אימפריציסטית. הכתיבה נגישה ואינה מתהדרת ביומרות לשוניות ובשפה של יודעי ח"ן. קל היה לי לדמיין את תרומתם של מאמרי הקובץ גם להוראה במדעי החברה והרוח, אבל גם למטרות אחרות. לקובץ עוצמה בקריאת כל פרקיו, אולם לחלק ניכר מהם יש יכולת לעמוד גם כמאמרים עצמאיים. הקובץ אף מומלץ כפריט קריאה כללי לציבור מתעניין.

מרגשת ההחלטה לכלול בקובץ את תרגום המאמר "בית בגליל" של טניה פורטה. טניה פורטה נפטרה, צעירה, בשנת 2005. ברגישות ובתבונה רבה, האופייניות לה כל כך, ליוותה פורטה בעבודת שדה אתנוגרפית משפחה בדיר אל אסד בגליל הבונה בית ותיעדה את יחסי הכוח הנגלים בתהליך הבנייה. הנושא, התהליך, הלבטים, המחשבות וההקשרים הרחבים הופכים את הכללת התרגום לעברית בקובץ למתאימה, וגם למחווה ראויה לזכרה של טניה.

מקורות

בר־און, ש' (2014). אורגים קהילה: עובדים באופקים 1955–1981. ירושלים: מאגנס.
 שרון, ס' (2017). כך כובשים מולדת: תכנון ויישוב חבל לכיש בשנות החמישים.
 חיפה: פרדס.

Yuval-Davis, N., Wemyss, G., & Cassidy, K. (2019). *Bordering*. London, England: John Wiley & Sons.